

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСЯГАННЯ НА КУЛЬТУРНУ СПАДЩИНУ
ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ****THE CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR CULTURAL HERITAGE CRIMES ACCORDING
TO FRENCH LAW**Гулкевич В.Д., к.ю.н.,
начальник відділу*Івано-Франківська обласна прокуратура*

Стаття присвячена основам кримінально-правової охорони культурної спадщини у Франції. Проаналізовано положення французьких Кодексу про спадщину, Кримінального кодексу та інших нормативних актів, які передбачають кримінальну відповідальність за посягання на культурну спадщину. Основна увага у статті звернута на висвітлення системи кримінальних правопорушень проти культурних цінностей та дослідження їх об'єктивних ознак.

Норми про правову охорону культурної спадщини кодифіковано у 2004 році у Кодексі про спадщину, який детально визначає поняття культурних цінностей, регламентує порядок їх збереження та використання. Французьке законодавство передбачає однакову правову охорону як нерухомих, так і рухомих культурних цінностей. Як особливо захищену категорію об'єктів культурної спадщини визначено національні скарби.

Незаконні дії з обігу культурних цінностей визнано найтяжчими злочинами проти культурної спадщини. Надзвичайно суворо карається незаконний обіг культурних цінностей, які походять з території, котра була місцем проведення операцій терористичних груп.

Суворі покарання встановлено за знищення, пошкодження або псування об'єктів культурної спадщини.

У ході свого історичного розвитку французьке законодавство запровадило посилену кримінальну відповідальність за крадіжку культурних цінностей, у тому числі за вчинену за обтяжуючих вини обставин.

Значна кількість норм Кодексу про спадщину передбачає кримінальну відповідальність за злочини проти архівних культурних цінностей, у тому числі вчинених особами, покликаними зберігати такі цінності.

Поряд з нормами Кодексу про спадщину, які захищають об'єкти археологічної спадщини від знищення, цей нормативний акт також встановлює кримінальну відповідальність за інші посягання на наземну та підводну археологічну спадщину, у тому числі за незаконне виворістання металошукачів.

Французький законодавець виділив в окрему групу норми, які встановлюють кримінальну відповідальність за посягання на пам'ятники історії та визначні об'єкти культурної спадщини.

За вчинення кримінальних правопорушень проти культурної спадщини передбачено покарання у вигляді позбавлення волі та штрафу. Загалом, французьке законодавство забезпечує ефективний захист національної спадщини від злочинних посягань.

Ключові слова: культурна спадщина, культурні цінності, археологічна спадщина, Французька Республіка, кримінально-правова охорона, кримінальна відповідальність, кримінальні правопорушення.

The article reveals the basics of criminal law protection of cultural heritage in France. The author analysed the provisions of the French Heritage Code, the Criminal Code and other laws that provide for criminal liability for illegal acts on cultural heritage. The main attention in the article is paid to the coverage of the system of criminal offenses against cultural property and the study of their objective features.

The French legislator codified the disparate norms on the legal protection of cultural heritage in 2004 in the Heritage Code, which defines in detail the concept of cultural property, regulates the procedure for their preservation and use. French legislation provides for equal legal protection of both immovable and movable cultural property. National treasures are recognized as a particularly protected category of cultural heritage objects.

Illegal actions on the circulation of cultural property are recognized as the most serious crimes against cultural heritage. The illicit trafficking of cultural property originating from the territory that was the site of operations of terrorist groups is punished extremely severely.

The law establishes severe penalties for the destruction, damage or deterioration of cultural heritage.

In the course of its historical development, French legislation has introduced enhanced criminal liability for theft of cultural property, including for aggravated theft.

A considerable number of provisions of the Heritage Code provide for criminal responsibility for criminal offences against archival cultural property, including those committed by persons intended to preserve such property.

Along with the provisions of the Heritage Code, which protect archaeological heritage sites from destruction, this normative act also establishes criminal liability for other encroachments on land and underwater archaeological heritage, including the illegal use of metal detectors.

The French legislator has singled out a separate group of articles that establish criminal responsibility for illegal actions against historical monuments and outstanding cultural heritage sites.

Criminal offenses against cultural heritage are punishable by severe penalties, such as imprisonment and fines. In general, French legislation provides effective protection of national heritage from criminal encroachments.

Key words: cultural heritage, cultural property, archaeological heritage, French Republic, criminal law protection, criminal responsibility, criminal offences.

Постановка проблеми. Необхідність урахування найкращих досягнень європейської і світової кримінально-правової науки та зарубіжного кримінального законодавства українським законодавцем з метою досягнення найвищої ефективності національного закону про кримінальну відповідальність уже давно не викликає жодних сумнівів [1, 298–299]. Особливо важливим є дослідження законотворчості держав Європейського Союзу, які упродовж останніх десятиліть удосконалюють режим кримінально-правового захисту культурних цінностей.

У цій статті спробуємо вивчити досвід законотворчості у сфері кримінально-правової охорони культурної спад-

щини Французької Республіки (надалі – Франції), багатство та значення якої для світової культури є незаперечними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Законодавство Франції, яке передбачає кримінальну відповідальність за злочини проти культурної спадщини, українськими вченими ретельно не вивчалось.

Н.В. Кулакова згадала дві норми Кримінального кодексу (надалі – КК) Франції [2] про крадіжку культурних цінностей та їх знищення та пошкодження. Важко зрозуміти, що авторка мала на увазі, стверджуючи що «розкрадання кваліфікується як звичайне розкрадання, а сума завданої шкоди відіграє роль кваліфікуючої ознаки» [3, с. 174].

В.Я. Качмар негативно та поверхово оцінив норми КК Франції, які передбачали кримінальну відповідальність за злочини проти культурних цінностей [4, с. 90–91]. На жаль, український науковець взагалі не здійснив аналіз положень сучасного французького законодавства, які встановлюють кримінальну відповідальність за посягання на культурну спадщину, а лише відтворив нічим не обґрунтоване твердження російського вченого Т.Р.Сабітова двадцятирічної давності, про те що КК Франції не «в достатній мірі відповідає обставині, що склалася в сфері боротьби зі злочинними посяганнями на культурну спадщину цієї країни» [5, с. 118–119].

Загалом, наукові праці російських науковців взагалі не можуть братися до уваги через їхню поверховість та нічим не обґрунтоване зверхне та негативне ставлення до французького законодавства. До прикладу, російський науковець Л.Р. Клебанов у своїй монографії «Уголовно-правовая охрана культурных ценностей» не звернув увагу на кримінально-правові норми французького Кодексу про спадщину 2004 року (надалі – КпС) [6], обмежившись лише згадкою про те, що «пошкодження або знищення культурних цінностей кваліфікуються у межах окремої норми французького Кримінального кодексу». Крім того, Л.Р. Клебанов згадає кілька французьких нормативних актів, не чинних після прийняття КпС [7, с. 121–122]. Крім того, з часу виходу у світ цієї монографії у 2011 році норми КК Франції, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти культурної спадщини, зазнали суттєвих змін.

Російські дослідники А.Н. Пилипенко [8], В.В. Вершков [9, с. 86–87] та Є.Д. Болотова [10, с. 38–39] також взагалі не згадали про кримінально-правові норми КпС.

Позитивної оцінки заслуговує аналіз загальних норм КпС, здійснений Т.В. Мазур, яка, проте, зважаючи на тему свого дослідження, не торкалась кримінально-правових норм кодексу [11, с. 232–240].

Тому, вкрай поверхове вивчення французьких законів про кримінальну відповідальність за злочини проти культурної спадщини, недооцінка його значення для удосконалення вітчизняного законодавства, зумовлюють необхідність належного аналізу зазначеного законодавства.

Виклад основного матеріалу.

Загальні зауваги.

Грунтовне наукове дослідження кримінально-правової охорони культурних цінностей іншої держави повинно базуватися на аналізі чинного законодавства цієї держави та вивченні її наукової доктрини.

Основним законом, який передбачає кримінальну відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень, є КК Франції, проте, кримінальна відповідальність може бути встановлена також і іншими спеціальними законами. Водночас, до положень цих спеціальних законів застосовуються загальні приписи КК Франції, якщо інше не визначено самим спеціальним законом.

Відповідно до ст. 111-1 КК Франції кримінальні правопорушення поділяються, залежно від їх тяжкості, на злочини, проступки та правопорушення. Згідно ст. 131-1 КК Франції злочини караються кримінальним позбавленням волі на строк від п'ятнадцяти років, а проступки, відповідно до ст. 131-3 КК Франції, караються виправними покараннями, у тому числі ув'язненням на строк від двох місяців до десяти років. Злочини та проступки, а також покарання за їх вчинення, визначаються законами. Правопорушення та покарання за їх скоєння визначаються регламентами, за їх вчинення не може бути призначено позбавленням волі. Основним покаранням за вчинення правопорушень є штраф, розмір якого визначає клас правопорушення.

Станом на сьогодні у Франції базовим законом, який передбачає кримінальну відповідальність за посягання на

надбання культури людства є Кодекс про спадщину, прийнятий ордонансом № 2004-178 від 20.02.2004. Водночас, КК Франції також містить норми, які встановлюють кримінальну відповідальність за злочини проти культурної спадщини.

КпС складається з двох частин: Законодавчої та Регламентної. Законодавча частина складається з семи книг, які діляться на глави. Майже кожна книга містить значну кількість кримінально-правових норм, які визначають кримінальні правопорушення, що посягають, як на культурну спадщину, так і на інші об'єкти правової охорони, зокрема, на авторське право. У цій статті здійснюється аналіз лише тих норм, які передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти культурної спадщини.

Перш ніж проаналізувати власне кримінально-правові норми КпС коротко окреслити предмет кримінальних правопорушень проти культурної спадщини. Незважаючи на те, що у назві кодексу присутнє лише слово «спадщина» (*patrimoine*), у його тексті, як синонім, вживається поняття «культурна спадщина» (*patrimoine culturel*).

Відповідно до ст. L. 1 КпС спадщиною є сукупність рухомих та нерухомих, приватних та публічних цінностей, які становлять історичний, художній, археологічний, естетичний, науковий або технічний інтерес. Необхідно відзначити, що ця ж норма визнає культурною спадщиною елементи нематеріальної культурної спадщини, визначені ст. 2 Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини 2003 року [12], а також мовну спадщину, яка складається з французької мови та регіональних мов.

Кодекс виділяє поняття «національні скарби», незаконні дії щодо яких визнаються кримінально-караними. Згідно ст. L. 111-1 КпС до національних скарбів належать:

- цінності, які належать до колекцій музеїв Франції;
- публічні архіви, які визнаються такими відповідно до ст. L. 212-2 та L. 212-3 КпС, або ж класифікуються як історичні архіви, згідно з вимогами Книги II КпС;
- цінності, які класифікуються як історичні пам'ятки, відповідно до положень Книги VI КпС;
- інші цінності, які належать до рухомого публічного надбання, відповідно до ст. L. 2112-1 Загального кодексу про власність публічних осіб, за винятком вказаних вище публічних архівів [13];¹
- інші цінності, які становлять великий інтерес для національної спадщини з точки зору історії, мистецтва, археології або знання про французьку мову чи регіональні мови.

Культурні цінності, які визнано національними скарбами, відповідно до ст. L. 111-7 КпС можуть бути вивезені за межі митної території Франції лише тимчасово за дозволом адміністративного органу з метою їх реставрації, експертизи, участі у культурній події чи як складова частина публічної колекції.

Згідно ст. L. 111-2 КпС постійне чи тимчасове вивезення за межі митної території Франції культурних цінностей, які не належать до національних скарбів, але мають історичний, художній або археологічний інтерес, може бути здійснене на підставі сертифікату, виданого адміністративним органом.

Кримінально-правові норми книги I КпС містяться у розділі IV «Кримінально-правові положення» глави I «Охорона культурних цінностей».

Кримінальна відповідальність за незаконний обіг культурних цінностей.

Відповідно до ст. L. 114-1 КпС карається позбавленням волі на два роки та штрафом у розмірі 450 000 євро

¹ Положення Загального кодексу про власність публічних осіб застосовуються до рухомого або нерухомого майна та прав на нього, які належать державі, територіальним громадам або їх об'єднанням, а також публічним установам. Стаття L. 2112-1 Загального кодексу про власність публічних осіб містить широкий перелік культурних цінностей.

особа, яка вивезла або намагалася вивезти за межі митної території Франції:

– назавжди, культурні цінності, вказані у ст. L. 111-1 КпС;

– тимчасово, культурні цінності, зазначені у ст. L. 111-1 КпС без дозволу, передбаченого ст. L. 111-7 КпС, чи без додержання умов цього дозволу;

– назавжди або тимчасово, культурні цінності, наведені у ст. L. 111-2 КпС без відповідного сертифікату.

Такими ж покараннями карається особа, яка ввозить культурні цінності без передбаченого ст. L. 111-8 КпС сертифікату чи іншого дозволу, визначеного законодавством держави, з якої ввозяться культурні цінності.

Аналогічне покарання передбачено за вчинення, всупереч положенням ст. L. 111-9 КпС, ввезення, вивезення, транзиту, продажу, купівлі чи обміну культурних цінностей, які становлять археологічний, художній, історичний чи науковий інтерес, та незаконно залишили територію іншої держави. Зазначені культурні цінності підлягають конфіскації.

Французький законодавець у КК Франції запровадив суворі покарання за незаконний обіг культурних цінностей, які походять з територій, на котрих ведеться терористична діяльність. Такий досвід законотворення є надзвичайно важливий для нашої країни, на частині території якої з 2014 року діють різноманітні проросійські терористичні угруповання. Агресивний напад російської федерації на Україну 24 лютого 2022 року, окупація її збройними силами значної частини української території загострили проблеми незаконного вивезення культурних цінностей за межі держави.

Отже, відповідно до ст. 322-3-2 КК Франції карається позбавленням волі на сім років та штрафом у розмірі 100 000 євро ввезення, вивезення, транзит, транспортування, зберігання, продаж, придбання або обмін культурними цінностями, які становлять археологічний, мистецький, історичний чи науковий інтерес, якщо особа усвідомлювала, що ці культурні цінності походять з території, яка на момент їх вивезення була місцем проведення операцій терористичних груп, і не змогла обґрунтувати законність походження цих предметів.

Покарання збільшуються до десяти років позбавлення волі та 150 000 євро штрафу, якщо вказаний злочин, вчинений кількома особами, які є виконавцями чи співучасниками (§ 1 ч. 1 ст. 322-3 КК Франції).

Кримінальна відповідальність за знищення, пошкодження або псування культурної спадщини.

Наступним кримінальним правопорушенням є, відповідно до ст. L. 114-2 Кодексу, знищення, пошкодження або псування спадщини, яке карається на підставі положень ст. 322-1-322-2 КК Франції. Зокрема, згідно ч. 1 ст. 322-1 КК Франції, знищення, пошкодження або псування майна, якщо цими діями не заподіяно значної шкоди, карається позбавленням волі на два роки та штрафом у розмірі 30 000 євро.

Відповідно до ч. 2 ст. 322-1 КК Франції карається штрафом у розмірі 3 750 євро та громадськими роботами нанесення написів, знаків або малюнків, без попереднього дозволу, у тому числі на об'єктах спадщини, якщо такими діями не заподіяно значної шкоди.

Згідно § 1 ч. 1 ст. 322-3 КК Франції злочин, визначений у ч. 1 ст. 322-1 КК Франції, карається п'ятьма роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 75 000 євро, а передбачений у ч. 2 ж норми – штрафом у розмірі 15 000 євро та громадськими роботами, якщо ці діяння вчинені кількома особами, які виступають як виконавці чи інші співучасники.

КК Франції також містить положення, які передбачають ще суворіші покарання за деякі посягання на культурну спадщину. Зокрема, згідно з ч. 1 ст. 322-3-1 КК Франції карається позбавленням волі на сім років та штра-

фом у розмірі 100 000 євро знищення, пошкодження або псування:

будівлі або рухомого об'єкта, а також приватного архівного документа, класифікованих відповідно до положень КпС як пам'ятка;

– об'єкта археологічної спадщини, визначеного у ст. L. 510-1 КпС, тобто залишків, майна або слідів існування людства;

– культурної цінності, яка належить до публічного рухомого надбання, або ж експонується, зберігається або депонується, навіть тимчасово, у музеї Франції, в бібліотеці, медіа-бібліотеці або в архівній установі, або в іншому місці, яке належить публічній або приватній особі чи у будівлі, призначеній для відправлення культу;

– будівлі, призначеної для відправлення культу.

Відповідно до ч. 2 ст. 322-3-1 КК Франції покарання може бути збільшено до десяти років позбавлення волі та 150 000 євро за вчинення вказаного діяння кількома особами, які є виконавцями чи співучасниками (§ 1 ч. 1 ст. 322-3 КК Франції). Розмір штрафу також може бути збільшено до половини вартості знищеного, пошкодженого або зіпсованого майна.

Згідно ст. 322-4 КК Франції замах на вчинення наведених вище діянь карається тими ж покараннями, що й закінчений злочин.

Отже, на відміну від ч. 2-4 ст. 298 КК України, наведені вище норми КпС та КК Франції передбачають кримінальну відповідальність за знищення, пошкодження або псування як нерухомих, так і рухомих культурних цінностей. Українське законодавство визнає кримінальним посягання лише на нерухомі об'єкти культурної спадщини (пам'ятки).

Окремі французькі науковці вважають парадоксальним встановлення суворішого покарання за незаконне вивезення культурних цінностей ніж за їх знищення, адже в останньому випадку надбання культури втрачається назавжди [14, с. 30].

Відповідно до ст. L. 114-2-1 КпС карається позбавленням волі на один рік та штрафом у розмірі 15 000 євро особа, яка не є власником та не має іншого права на публічні архіви чи інші культурні цінності, котрі перебувають у публічній власності, не повертає ці цінності, всупереч положенням ст. L. 112-22 та L. 212-1 КпС, власнику або ж уповноваженому органу.

Кримінальна відповідальність за крадіжку культурних цінностей.

Французький законодавець у 2008 році виділив в окремий злочин крадіжку культурних цінностей та визнав її тяжчим злочином ніж крадіжка майна взагалі. Звичайна крадіжка чужого майна карається позбавленням волі на 3 роки та штрафом у розмірі 45 000 євро (ст. 311-3 КК Франції).

Водночас, згідно ст. 311-4-2 КК Франції карається позбавленням на сім років волі та штрафом у розмірі 100 000 євро крадіжка:

– рухомого об'єкта, класифікованого або вписаного (до реєстрів, фондів) як культурна цінність, відповідно до положень КпС, або документа приватних архівів, віднесеного до культурних цінностей;

– археологічної знахідки, відшуканої під час розкопок або випадково;

– культурної цінності, яка належить до публічного рухомого надбання, або ж експонується, зберігається або депонується, навіть тимчасово, у музеї Франції, в бібліотеці, медіа-бібліотеці або в архівній установі, або в іншому місці, яке належить публічній або приватній особі чи у культовій споруді.

Покарання може бути збільшено до десяти років позбавлення волі та штрафу в розмірі 150 000 євро, якщо крадіжка культурних цінностей вчинена за наявності однієї з обтяжуючих вин обставин, передбачених ст. 311-4 КК Франції, серед яких можна виділити:

– скоєння злочину кількома особами, які є співвиконавцями чи співучасниками, але не становлять організованої банди;

– вчинення крадіжки представником державної влади чи працівником публічної служби, під час виконання або з приводу виконання своїх обов'язків та функцій;

– скоєння злочину з застосуванням насильства стосовно інших осіб, яке не призвело до їх повної непрацездатності.

Крім того, розмір штрафу може бути збільшено до половини вартості викрадених культурних цінностей.

Кримінальна відповідальність за посягання на архівні культурні цінності.

Книга II КпС «Архіви» регулює правовий режим архівної справи у Франції. Відповідно до ст. L. 211-1 КпС архівами є усі документи, включно з базами даних, незалежно від їх віку, форми та місця зберігання, виготовлені чи отримані будь-якою фізичною чи юридичною особою, будь-якими державними чи приватними органами під час здійснення їхньої діяльності.

Кримінально-правові норми, які передбачають відповідальність за порушення законодавства про архівну справу, розміщені у розділі IV «Кримінально-правові положення».

Згідно ст. L. 214-2 КпС карається одним роком позбавлення волі та штрафом у розмірі 15 000 євро службова особа або працівник, відповідальні за збір та збереження архівних документів, які порушили умови зберігання чи передачі приватних архівів, одержаних на умовах ст. L. 213-6 КпС, якщо ці дії не є злочинами, передбаченими ст. 314-1 (зловживання довірою, яке полягає у привласненні чужого майна) або 432-15 (незаконне знищення, привласнення або вилучення цінних паперів, певних документів та інших предметів, особою, обов'язком якої є їх зберігання) КК Франції.

Відповідно до ч. 1 ст. L. 214-3 КпС карається позбавленням волі на три роки та штрафом у розмірі 45 000 євро особа, яка через свої обов'язки є держателем публічних архівів, за вилучення або привласнення частини чи усіх архівних документів, або за знищення цих документів без згоди адміністрації архівної установи, якщо ці діяння не є кримінальними правопорушеннями, передбаченими ст. 322-2 (знищення, пошкодження або псування чужого майна), 432-15 (знищення, привласнення або вилучення документа), 432-16 (необережне знищення, привласнення або вилучення документа) або 433-4 (знищення, привласнення або вилучення документа, вчинене державним службовцем) КК Франції.

Згідно ч. 2 цієї ж норми таке ж покарання загрожує відповідальній особі, яка допустила вчинення вказаних незаконних дій.

Відповідно до ч. 3 ст. L. 214-3 КпС караються позбавленням волі на один рік та штрафом у розмірі 15 000 євро діяння, передбачені ч. 1 та 2 цієї ж статті, вчинені з необережності за умов, визначених у ст. 121-3 КК Франції. Частина 4 ст. L. 214-3 КпС визнає кримінально-карним замах на скоєння діянь, передбачених ч. 1 та 2 цієї ж норми.

Фізичним особам, які скоїли кримінальні правопорушення, визначені у ст. L. 214-3 КпС, призначаються також, перелічені у ст. L. 214-4 КпС додаткові покарання:

– заборона користування політичними, цивільними та сімейними правами;

– заборона зайняття публічної посади чи здійснення професійної або громадської діяльності, крім виборної або профспілкової;

– конфіскація коштів або предметів, отриманих від злочинної діяльності, крім тих які підлягають реституції.

Відповідно до ст. L. 214-6 КпС карається позбавленням волі на три роки та штрафом у розмірі 45 000 євро знищення власником класифікованих приватних архівних документів, здійснене всупереч положенням ст. L. 212-27 КпС, які

дозволяють утилізацію документів, що не становлять історичного інтересу.

На підставі ст. L. 214-7 КпС карається штрафом у розмірі 45 000 євро або ж у розмірі їх подвійної вартості, відчуження класифікованих приватних архівних документів, здійснене їх власником з порушеннями вимог ст. L. 212-23 КпС (без попереднього повідомлення про відчуження адміністрації архівної установи), або продаж приватних архівних документів, вчинену з порушеннями положень ст. L. 212-31 КпС (без перевірки чи такі документи не мають історичного значення).

Відповідно до ст. L. 214-8 КпС карається штрафом у розмірі 45 000 євро:

– відчуження класифікованих архівних документів без надання покупцеві інформації про статус цих документів;

– будь-які дії, які можуть змінити або знищити класифіковані архівні документи, у тому числі поділ чи відчуження цілої збірки документів або їх частини, без належного дозволу адміністрації;

– відмова надати для перевірки, всупереч вимогам ст. L. 212-22 КпС, уповноваженим агентам класифіковані архівні документи чи документи, які проходять процедуру класифікації;

– переміщення класифікованих архівних документів з одного місця в інше без попереднього своєчасного повідомлення власником чи володільцем цих документів адміністрації архівної установи;

– неповідомлення, всупереч положенням § 3 ст. L. 212-23 КпС, адміністрації архівної установи про передачу класифікованих архівних документів, проведеної внаслідок їх спадкування, розподілу чи пожертвування.

Відповідно до ст. L. 214-9 КпС юридичні особи, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені ст. L. 214-3 КпС (незаконне вилучення, привласнення або знищення архівних документів), караються санкціями, визначеними п. 2, 8 і 9 ч. 1 ст. 131-39 КК Франції, тобто:

– заборона, назавжди або на строк до п'яти років, здійснювати безпосередньо чи опосередковано здійснювати один чи кілька видів професійної або громадської діяльності;

– конфіскація майна;

– розміщення або розповсюдження судового рішення у засобах масової інформації або доведення його до громадськості за допомогою електронних засобів.

Остання норма цього розділу не передбачає кримінальну відповідальність за які-небудь діяння, але встановлює певну заборону для потенційних правопорушників. Отже, відповідно до ст. L. 214-10 КпС будь-якій особі, яка вчинила діяння, передбачені ст. 311-4-2 (крадіжка культурних цінностей), 322-2 (знищення, пошкодження або псування документів), 322-3-1 (знищення, пошкодження або псування культурних цінностей), 322-4 (замах на скоєння вказаних вище трьох злочинів), 432-15 (незаконне знищення, привласнення або вилучення цінних паперів, певних документів та інших предметів, особою, обов'язком якої є їх зберігання) та 433-4 (знищення, привласнення або вилучення документа, вчинене державним службовцем) КК Франції, може бути заборонено доступ до приміщень, призначених для ознайомлення з документами публічного архіву. Цей захід оголошується адміністративним органом на максимальний термін до п'яти років на умовах, визначених декретом Державної ради.

Кримінальна відповідальність за посягання на археологічну спадщину

Кодекс містить значну кількість норм, які встановлюють кримінальну відповідальність за вчинення злочинів проти археологічної спадщини, важливість правової охорони якої зумовлена її принциповим значенням для розвитку знань про витоки та розвиток людського суспільства [15, с. 351]. Вказані кримінально-правові, а також

кримінально-процесуальні, норми розміщені у трьох секціях розділу IV «Кримінально-правові положення» глави IV «Різні положення» книги V «Археологія» Законодавчої частини КпС.

Секція 1 «Положення, які стосуються наземної та підводної археології» складається з п'яти статей, які передбачають кримінальну відповідальність за посягання археологічну спадщину.

Відповідно до ст. L. 544-1 КпС карається штрафом у розмірі 7 500 євро особа, яка на своїй належній іншій особі земельній ділянці, проводить розкопки або розвідку з метою пошуку пам'ятки чи іншого предмета, що може становити інтерес для доісторії, історії, мистецтва чи археології, без отримання необхідного дозволу або без дотримання його умов чи незважаючи на скасування цього дозволу.

Згідно ст. L. 544-2 КпС карається штрафом на суму 7 500 євро особа, яка звернулась за дозволом на проведення розкопок або розвідки та отримала такий дозвіл, але не провела сама ці пошукові роботи, всупереч вимогам ст. L. 531-3 КпС, або ж порушила обов'язки подання декларації про проведені роботи чи консервацію об'єкту, передбачені цією ж нормою.

Відповідно до ст. L. 544-3 КпС карається штрафом на суму 7 500 євро особа, яка, всупереч положенням ст. L. 531-14 КпС, не подала декларацію про відшукані під час різного роду робіт предмети, які можуть становити інтерес для доісторії, історії, мистецтва, археології чи нумізматики, або подала неправдиву декларацію.

Згідно ст. L. 544-4 КпС карається позбавленням волі на два роки та штрафом у розмірі 4 500 євро особа, яка продала чи придбала відшукані предмети всупереч положенням ст. L. 531-1 КпС (під час розкопок чи інших пошукових робіт без відповідного дозволу), ст. L. 531-6 КпС (під час розкопок або інших пошукових робіт, дозвіл на проведення яких скасовано), ст. L. 531-15 КпС (у випадку зупинення розкопок або інших пошукових робіт). Таке ж покарання призначається за приховування знайдених культурних цінностей всупереч положенням ст. L. 531-3 та L. 531-14 КпС. Розмір штрафу може бути подвоєний аж до вартості проданого предмета.

Відповідно до ст. L. 544-4-1 КпС карається штрафом у розмірі 3 750 євро особа, яка відчужила рухомий предмет, що походить з об'єкта археологічної спадщини, розділяє або відчужила сукупність рухомих археологічних цінностей, визнаних фахівцями неподільним на підставі ст. L. 541-6 КпС. На підставі ст. 131-35 КК Франції вирок про засудження за вказане кримінальне правопорушення може бути доведено до відома громадськості у засобах масової інформації.

Починаючи з 1989 року, після тривалих дебатов, у Франції заборонено вільне застосування металошукачів для пошуку культурних цінностей [16, с. 183-184], станом на сьогодні така заборона міститься у ст. L. 544-1 КпС, а кримінальна відповідальність за її порушення передбачена у Регламентній частині КпС. Відповідно ст. R. 544-3 КпС застосування металошукачів для археологічних досліджень без відповідного дозволу визнається проступком та карається штрафом п'ятого класу у розмірі 1 500 євро. Таке ж покарання визначено у ст. R. 544-2 КпС за здійснення реклами металошукачів, надання дозволу на таку рекламу, розроблення інструкції з використання такого обладнання, вчинені всупереч положенням статті L. 542-2 КпС. Криміналізація використання металошукачів для пошуку культурних цінностей зумовлена, серед інших факторів, таких як неоправна шкода археологічній спадщині, зокрема і великою кількістю осіб, які займаються цією діяльністю. За деякими оцінками пошуком культурних цінностей за допомогою металошукачів у Франції займаються від 80 000 до 100 000 осіб [17, с. 199-200].

Кримінальна відповідальність за посягання на підводну культурну спадщину у Франції запроваджена ще у 1961 році [18, с. 141]. Секція 2 «Положення, які стосуються морських культурних цінностей» складається з семи статей.

Відповідно до ст. L. 544-5 КпС карається штрафом у розмірі 3 750 євро особа, яка всупереч вимогам ч. 2 ст. L. 532-3 та ст. L. 532-4 КпС не повідомила про виявлення морських культурних цінностей відповідному адміністративному органу. Таке ж покарання призначається за подання адміністративному органу неправдивої декларації про місце та склад депозиту, у якому виявлено заявлений предмет.

Згідно ст. L. 544-6 КпС карається штрафом у розмірі 7 500 євро здійснення досліджень, розвідок, відібрання зразків або проведення розкопок з метою пошуку морських культурних цінностей, переміщення або вилучення таких культурних цінностей, вчинених з порушенням вимог ст. L. 532-3, L. 532-7 та L. 532-8 КпС

У ст. L. 544-7 Кодексу визначено покарання у вигляді штрафу у розмірі 4 50 євро за відчуження чи придбання морських культурних цінностей, або ж їх вилучення з публічних морських володінь² або з морського дна у суміжній зоні, вчинені з порушенням положень статей L. 532-3, L. 532-4, L. 532-7 і L. 532-8 КпС. Сума штрафу може бути подвоєна до ціни продажу культурних цінностей. Крім того, суд може наказати здійснити розповсюдження свого рішення на умовах, передбачених ст. 131-35 КК Франції.

Кримінальна відповідальність за посягання на пам'ятки історії та визначні об'єкти культурної спадщини.

Особливий режим правової охорони пам'яток історії та визначних об'єктів культурної спадщини визначений у книзі VI Законодавчої частини КпС «Пам'ятки історії та визначні об'єкти культурної спадщини». Кримінально-правові норми цієї книги містяться у розділі 1 «Кримінально-правові положення» глави IV «Кримінально-правові положення та адміністративні санкції».

Відповідно до ч. 1 ст. L. 641-1 КпС караються покаранням, передбаченим ст. L. 480-4 КпС містобудування [19], тобто штрафом від 1 200 євро до суми з розрахунку 6 000 євро за квадратний метр площі, але не більше 300 000 євро, проведення робіт:

- без дозволу на будівлях, класифікованих як історичні пам'ятки, а також демонтаж від неї рухомого елемента;
- без декларації або договору про роботи на будівлях або їх частинах, зареєстрованих як історичні пам'ятки, а також від'єднання рухомого елемента, постійно прикріпленого до такої будівлі;
- без дозволу на будівлях, розташованих неподалік від інших споруд, класифікованих як історичні пам'ятки;
- без дозволу на будівлях, розташованих у місці, яке визнано визначною спадщиною.

Відповідно до ч. 1 ст. L. 641-2 КпС карається позбавленням волі на шість місяців та штрафом у розмірі 7 500 євро караються порушення положень наступних норм КпС:

- ст. L. 622-1-1 щодо поділу чи відчуження цілої будівлі чи її частини, класифікованої як історична пам'ятка;
- ст. L. 622-1-2 щодо переміщення класифікованого рухомого об'єкта, або ж цілого чи частини класифікованого історичного рухомого майна, обтяженого сервітутом у будівлі, класифікованій як пам'ятка;
- ст. L. 622-7 щодо модифікації, ремонту або відновлення рухомого об'єкта, класифікованого як історична пам'ятка, або ж одного чи декількох елементів історичного ансамблю, класифікованого як історична пам'ятка;

² Публічними морськими володіннями вважаються виняткова (морська) економічна зона, ґрунти і надра морського дна (континентального шельфу), над якими поширюється юрисдикція Франції.

– ст. L. 622-22 щодо модифікації, ремонту або відновлення рухомого об'єкта, зареєстрованого як історична пам'ятка.

Згідно ст. L. 641-4 КпС карається позбавленням волі на шість місяців та штрафом у розмірі 7 500 євро будь-яка особа, відповідальна за збереження або нагляд за будівлею чи рухомим об'єктом, яка через недбалість чи серйозне порушення професійного обов'язку, дозволила знищення, знесення, спотворення, пошкодження або усунення цих об'єктів.

Кримінально-правові положення Регламентної частини КпС.

Регламентна частина КпС також містить кримінально-правові норми, зокрема у розділі IV «Кримінально-правові положення» глави I «Охорона культурних цінностей» книги I «Положення, спільні для усієї культурної спадщини». Статті R. 114-1 – R. 114-18 цього розділу здебільшого визначають суб'єктів описаних вище кримінальних правопорушень, їхні повноваження, порядок призначення та певні роз'яснення щодо кримінальних правопорушень, які містяться в окремих нормах Регламентної частини Кодексу. До прикладу, ст. R. 114-5 КпС визначає, що правила, які стосуються покарання за вторгнення в історичні чи культурні об'єкти, викладені в ст. R. 645-13 КК Франції. У свою чергу, ця норма КК Франції передбачає покарання за вказані дії як за вчинення правопорушення п'ятого класу, тобто штраф у розмірі до 1500 євро, а також додаткові покарання у вигляді конфіскації предмета, який служив знаряддям скоєння правопорушення, та громадських робіт від двадцяти до сто двадцяти годин.

Такий же штраф передбачено ст. R. 114-18 КпС за вчинення наступних правопорушень:

– недекларування місця зберігання національного скарбу, зміни місця його зберігання або неперед'явлення його уповноваженим агентам;

– здійснення модифікаційних чи реставраційних робіт на об'єктах, які визнані національним скарбом, без попереднього дозволу або нездійснення таких робіт відповідно до виданого дозволу;

– відчуження партіями або окремими предметами національного скарбу, які входять до складу фонду, колекції або комплексу культурних цінностей у розумінні ст. L. 111-7-3 КпС, з порушеннями положень цієї ж статті.

Також у розділі IV «Кримінально-правові положення» глави «Пам'ятки історії» книги VI «Пам'ятки історії»,

визначні об'єкти культурної спадщини» розміщено дві кримінально-правові норми.

Зокрема, ст. R. 624-1 КпС визнає правопорушенням п'ятого класу відсутність, всупереч статті R. 621-16 КпС, дозволу на проведення робіт на об'єкті, що входить до списку пам'яток архітектури. Повторне вчинення фізичною особою упродовж трьох років цього правопорушення, відповідно до ст. 132-11 КК Франції, визнається проступком і карається штрафом у розмірі 3 000 євро. Такий же рецидив, скоєний юридичною особою, відповідно до ст. 132-15 КК Франції, карається штрафом у десятикратному розмірі.

Відповідно до ст. R. 624-2 правопорушенням п'ятого класу є спорядження вивісок, які не відповідають наданому дозволу на розміщення.

І, нарешті, ст. R. 641-1 КпС, розміщена у розділі I «Кримінально-правові положення» глави IV «Кримінально-правові положення та адміністративні санкції» цієї ж книги VI, також визнає правопорушенням п'ятого класу незаконне розпорядження майном, розташованим у межах національного домену. Перелік об'єктів, які становлять національний домен, наведено у ст. R. 621-98 КпС. Такими об'єктами є, зокрема, Лувр та Тюільрі, інші визначні пам'ятки. Повторне вчинення цього правопорушення карається за правилами ст. 132-11 та 132-15 КК Франції, викладеними вище.

Висновки. Аналіз французького кримінального та спеціального законодавства свідчить про намагання забезпечити максимальний правовий захист національної культурного надбання. Кримінальними правопорушеннями визнано велику кількість як звичних посягань на культурну спадщину, таких як крадіжка культурних цінностей, їх незаконне вивезення за межі держави, пошкодження та знищення об'єктів культурної спадщини, так і інших порушень положень Кодексу про спадщину.

Чітке законодавче визначення культурних цінностей та максимально зрозуміле викладення об'єктивних ознак кримінальних правопорушень сприяють ефективному застосуванню кримінально-правових норм, покликаних протидіяти злочинності проти культурної спадщини. Французьке законодавство передбачає суворі покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти культурної спадщини, у тому числі позбавлення волі на тривалі строки та штраф у великих розмірах.

Французький досвід кримінально-правової охорони культурної спадщини може бути використаний під час удосконалення відповідного національного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хавронюк М.І. Наукове осмислення правової доктрини та кримінального законодавства зарубіжних країн. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 298-347. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21D&BN=LINK&P21DBN=UJRN&Z211D=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=vakru_2013_1_21 (Дата звернення: 20.01.2023).
2. Code penal. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719> (Дата звернення: 20.01.2023).
3. Кулакова Н.В. Кримінальна відповідальність за злочини, що посягають на культурну спадщину в країнах Європи. *Право*. 2015. Випуск 30. С. 170–176.
4. Качмар В.Я. Зарубіжний досвід кримінально-правової охорони культурних цінностей. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2 (23), том 5, частина 2. С. 89–93.
5. Сабитов Т.Р. Ответственность за посягательства на культурные ценности по уголовному законодательству некоторых государств. *Вестник Челябинского государственного университета: научный журнал*. Сер. Право. Челябинск. 2001. № 2. С. 117–124.
6. Code du patrimoine. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?jsessionid=A94B3F45A3EF08D9AD4F335FC3BA8CE5.tplgrf26s_1?cidTexte=LEGITEXT000006074236&dateTexte=20190327 (Дата звернення – 20.01.2023).
7. Клебанов Л.Р. Уголовно-правовая охрана культурных ценностей. М: Норма: ИНФРА-М. 2011. 352 С.
8. Пилипенко А.Н. Охрана памятников культуры во Франции: Сб. науч. тр. РАН. ИНИОН; Инт. Законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве РФ. М. 2005. С. 135–143.
9. Вершков В.В. Уголовная ответственность за невозвращение на территорию Российской Федерации предметов художественного, исторического и археологического достояния народов Российской Федерации и зарубежных стран. Дисс. ... канд. юрид. наук. М. 2006. 199 С.
10. Болотова Е.Д. Уголовная ответственность за посягательство на объекты культурного наследия, взятые под охрану государством. Дисс. ... канд. юрид. наук. М. 2022. 209 С.
11. Мазур Т.В. Охрана культурной спадщини в Україні: історико- й теоретико-правове дослідження. Дис. ... д-ра юрид. наук. Київ. 2021. 423 С.

12. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини, Париж, 17 жовтня 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text (Дата звернення: 12.01.2023).
13. Code général de la propriété des personnes publiques. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070299/> (Дата звернення: 20.01.2023).
14. Code du Patrimoine. Annoté et commenté. Commentaires et annotations rédigés par Marie Cornu et Vincent Négri. 1re édition. Édition Dalloz. Paris, 2017. – 587 p.
15. Mannheim-Ayache A. La protection pénale du patrimoine archéologique immobilier terrestre. Revue Juridique de l'Environnement. № 3. 1990. Pp. 351–366.
16. Lecoere T. "There is none so blind as those who won't see": Metal detecting and archaeology in France. Open Archaeology. 201. 2. Pp. 182–193. URL: <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/opar.2016.2.issue-1/opar-2016-0014/opar-2016-0014.pdf> (Дата звернення: 20.01.2023).
17. Compagnon G., Minvielle Larousse N., Pautrat Y., Rué M. Détecteurs de métaux, le cas français. En Compagnon G. Halte au Pillage! Errance. 2011. Pp.189–234.
18. Mannheim-Ayache A. La protection pénale du patrimoine archéologique sous marin. Revue Juridique de l'Environnement. № 2. 1991. Pp. 141–151.
19. Code de l'urbanisme. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006074075/2023-01-20/ (Дата звернення: 20.01.2023).